

Krystyna Łuszczynska
Zakład Pedagogiki
WSP Bydgoszcz

O BRZĘDOWOŚĆ JAKO FORMA WYCHOWANIA W ŚRODOWISKU ^{1/}

Intensywny rozwój społeczny dyktuje nowe jakościowo potrzeby. Świadomość tych nowych potrzeb wynikających z faktu, że dla rozwiniętej gospodarki i kultury socjalistycznej oświata staje się współcześnie coraz bardziej istotnym czynnikiem dynamizującym i stylującym ich rozwój, w nowym jakościowo świetle stawia problem więzi szkoły z życiem.

Wynika stąd problem otwartości szkoły na problemy wychowawcze i uwarunkowania społeczne, które są konsekwencją intensyfikacji życia i pracy człowieka.

Modelem szkoły, w którym znacznie zostały rozszerzone funkcje pedagogiczne, jest model szkoły środowiskowej. Jego istota polega na wiodącej roli w integrowaniu wpływów wszystkich podstawowych środowisk wychowawczych, które biorą udział w kształtowaniu osobowości wychowanka ^{2/}.

Ażebym szkoła mogła spełnić tę rolę i stać się czynnikiem wiodącym i koordynującym całokształt wpływów różnych środowisk, powinna doskonalić treść i metody swej pracy i przyciągać do działań wychowawczych różne środowiska.

Specjaliści od pedagogiki społecznej dzielą środowiska wychowawcze na naturalne i intencjonalne. Do tych pierwszych zalicza się rodzinę, grupę rówieśniczą i środowisko lokalne, natomiast do tych drugich klasyfikuje się szereg placówek wychowawczych z taką instytucją wychowawczą na czele, jaką jest szkoła.

Jedną z ważnych funkcji wychowawczych, którą powinny pełnić te środowiska jest tworzenie wielu wartościowych sytuacji wychowawczych.

Przykładem wartościowych sytuacji wychowawczych oddziaływujących na sferę emocjonalną wychowanków jest tworzenie i kultywowanie tradycji, zwyczajów i obrzędowości w obrębie takich środowisk wychowawczych, jak rodzina, szkoła i placówki wspomagające rozwój dzieci i młodzieży, a więc czytelnice, świetlice dziecięce i młodzieżowe, młodzieżowe domy kultury.

Pokrótkie chciałabym uzasadnić wagę tej formy wewnętrznego życia grupy, jaką jest utrwalanie elementów symboliki, obrzędowości i tradycji, która to forma może być stosowana w wyżej wymienionych środowiskach wychowawczych.

Wśród różnorodnych czynników decydujących o zachowaniu człowieka dominujące znaczenie ma grupa społeczna. W wyniku udziału w życiu grupy społecznej rozwijają się u jednostki potrzeby kontaktów z innymi i potrzeby doznawania bliskich więzi emocjonalnych. Aby jednostka aktywnie włączyła się w życie grupy, musi być z nią emocjonalnie związana. I tym elementem cementującym daną grupę mogą być wytwarzane z biegiem czasu zwyczaje, tradycje i obrzędowość.

Dokonując przeglądu literatury przedmiotu, chciałabym zaprezentować poglądy niektórych autorów na temat obrzędowości.

Oto jak charakteryzuje obrzędowość H. Sowińska. "Obrzędy są to pewne zbiorowe działania mające na celu wywołanie przeżyć, a charakteryzujące się następującymi cechami:

- a/ działanie jest ujęte w określone formy zewnętrzne o charakterze rytuału lub ceremoniału,
- b/ podniosły charakter tego działania uzyskuje się przez wprowadzenie symboliki, która stanowi zewnętrzną jego oprawę,
- c/ obrzędy są ściśle związane z tradycjami, gdyż wiele z nich obchodzi się w sposób stały w określonym czasie, ściśle wg reguł rytuału"^{3/}.

Takie ujęcie obrzędowości przez tę autorkę wydaje się bardzo trafne i przydatne do prezentowanego tematu, gdyż zwraca

uwagę na najistotniejsze cechy tej formy wychowania, a mianowicie nadaje działaniu charakter rytualny i symboliczny. Poprzez cykliczność w stosowaniu tej formy kształtuje się tradycja danej grupy.

E. Ciupak wymienia następujące funkcje obrzędowości:

- a/ wyrażają symboliczne poczucie wspólnoty /więzi/ w rodzinie, grupach lekcyjnych /wieś, miasto/ i regionalnych,
- b/ stanowią kulturowy instrument socjalizacji /przystosowania się/ jednostki lub mniejszej zbiorowości do większej zbiorowości,
- c/ są trwałym łącznikiem pomiędzy tradycją a nowoczesnością, wpływają na ciągłość kultury danego narodu,
- d/ zaspakajają wiele różnych potrzeb psychicznych i społecznych, np. dostarczają wzruszeń emocjonalnych, utrwalają wspomnienia z przeszłości i akcentują oficjalnie przełomowe momenty^{4/}.

A oto ujęcie funkcji społecznych obrzędów przez F. Araszkiewicza:

1. Obrzędy są pożytecznymi regulatorami postępowania ludzi, są ważnym czynnikiem utrwalającym panujące stosunki społeczne.
2. Są wzorami zachowań związanych z wartościami uznawanymi przez grupę, zachowań mających istotne znaczenie dla przebiegu życia grupy, związanych z sytuacjami ważnymi dla całej grupy.
3. Integrują grupy społeczne, wyznaczają ich spójność. Są czynnikiem współtworzącym zasadę odrębności, która stanowi niezbędny warunek utrzymania wewnętrznej spójności grupy. Wpływają na szybszy proces przystosowania jednostek i grup do życia w szerszej zbiorowości aż do pełnej asymilacji włącznie.
4. Zaspakajają określone potrzeby społeczne. U podstaw obrzędów leżą istotne potrzeby indywidualne i społeczne, jak: potrzeba uznania, więzi z grupą, bezpieczeństwa i solidarności, aktywności, życzliwości, przeżyć estetycznych, współdziałania, przynależności.

5. W obrzędach wprowadza się szereg elementów o charakterze dekoracyjnym, mającym na celu ich uświetnienia. Stąd też obrzędy przybierają charakter widowiskowy, niemal teatralny.
6. Uczestnictwo w określonych obrzędach /z okazji Nowego Roku, Dnia Kobiet/ wzmacnia dobre samopoczucie grupy i poszczególnych jednostek.
7. Obrzędy umożliwiają również pożyteczne spędzenie czasu wolnego ^{5/}.

Poważne osiągnięcie w zakresie symboliki i obrzędowości na szkoła. Bardzo wyraźnie wyeksponował i ukazał jej wysokie wartości wychowawcze Heliodor Muszyński.

W jego koncepcji ważnym czynnikiem wychowawczym są te momenty życia zbiorowego, które wyznaczają przynależność do wspólnej grupy i dostarczają przeżyć.

Rozwijanie obrzędowości, tradycji i symboliki w życiu grupy służy realizacji następujących celów wychowawczych:

- wykształceniu szacunku dla symboli, np. sztandaru, godła narodowego, hymnu i innych,
- przyswojeniu uczniom zrozumienia wartości i znaczenia symboli w życiu ludzi,
- wykształceniu podatności na przeżywanie nastrojów podniosłych, uroczystych, pobudzeniu wrażliwości emocjonalnej, zwalczaniu cynizmu,
- rozwijaniu wyobraźni,
- wykształcaniu gotowości do współprzeżywania,
- rozwijaniu rozumienia i szacunku dla przeżyć innych ludzi,
- kształtowaniu uczuć solidarności z innymi ludźmi,
- umacnianiu poczucia przynależności i więzi z zespołem,
- rozwijaniu poczucia odrębności grupowej,
- zbliżeniu, przyswojeniu, uwewnętrznieniu określonych idei i wartości, których nośnikiem są symbole ^{6/}.

Ze względu na wagę celów wychowawczych w tworzeniu symboliki, tradycji i obrzędowości powinny uczestniczyć zespoły i grupy dzieci i młodzieży wszystkich placówek wychowawczych. W ten sposób kształtuje się specyficzna mikroklutura tych placówek, która jest istotnym warunkiem powodzenia pracy wychowawczej.

A oto niektóre dziedziny działalności placówek wychowawczych funkcjonujących w środowisku lokalnym, którym możemy nadać charakter obrzędu i tradycji:

- 1/ uroczyste rozpoczęcie działalności tych placówek,
- 2/ uroczyste przyjęcie nowych członków,
- 3/ nominacje funkcyjnych,
- 4/ przyjęcie i zatwierdzenie rocznego planu pracy,
- 5/ założenie kroniki,
- 6/ przyznawanie odznaczeń członkom wyróżniającym się w działalności tych placówek,
- 7/ uroczyste podsumowanie pracy rocznej,
- 8/ pożegnanie odchodzących członków.

Bardzo istotne znaczenie, ze względu na duży ładunek emocjonalny, mają różnego typu uroczystości.

Oto kilka grup świąt, które utrwaliły się już w naszym życiu społecznym:

- 1/ święta o charakterze międzynarodowym i ogólnopolskim /jak 1 Maja, 22 Lipca/;
- 2/ święta społeczno-polityczne /jak rocznica Rewolucji Październikowej/;
- 3/ święta o charakterze społeczno-rodzinnym /Międzynarodowy Dzień Kobiet, Dzień Matki, Dzień Dziecka/;
- 4/ święta zawodowe /jak Święto Lotnictwa Polskiego, Dzień Wojska Polskiego, Dzień Kolejarza, Święto Górnika/;
- 5/ święta lokalne, np. rocznica wyzwolenia danej miejscowości, lokalne Święto Wiosny, Dni Kwitnącej Jabłoni itp. 7/

Wymienione tu najważniejsze uroczystości powinny być uwzględnione w programach działania ww. placówek wychowawczych. Wykorzystując uroczystości do realizacji celów wychowawczych, należy pamiętać o następujących uwarunkowaniach.

Pomyślne przeprowadzenie imprezy zależy od sposobu jej organizacji. Przystępując do organizacji uroczystości, musimy mieć szczególnie na uwadze to, aby uroczystość wyzwalała przeżycia wychowanków.

Osiągnięcie tego założenia jest możliwe przy uwzględnieniu następujących zasad:

1. Impreza tym silniej oddziałuje na wychowanków, im bardziej są oni zaangażowani w jej przygotowanie /w planowanie imprezy, gromadzenie materiałów, przygotowanie pomieszczenia/.
2. Przeprowadzenie imprezy powinno opierać się na różnorodnych formach działania /recytacje, śpiew, muzyka, inscenizacje, złożenie kwiatów, podejmowanie zobowiązań itp./.
3. Aby impreza wywarła oczekiwany wpływ, musimy zadbać o wysoki poziom wykonania, o ekspresję wystąpień /odpowiedni dobór tekstów, ciekawa interpretacja/.
4. Nastrój imprezy można także zapewnić przez wprowadzenie dodatkowych bodźców, takich jak: ciekawą dekorację sali, operowanie oświetleniem.
5. Przeżywanie można intensyfikować przez wprowadzenie elementów obrzędowych i symboliki /np. złożenie kwiatów pod pomnikiem, tablicą pamiątkową lub popiersiem osób, którym pragniemy oddać hołd, dokonanie wpisu do kroniki, składanie przyrzeczeń, organizowanie momentów ciszy dla uczczenia bohaterów itp.^{8/}.

Środowiskiem wychowawczym, które ma największe tradycje w tworzeniu i wykorzystywaniu obrzędowości jako instrumentu metodycznego jest środowisko harcerskie.

Obrzędowość harcerska zawiera w sobie bogate i cenne treś-

ci wychowawcze. Wiele obrzędów symbolizuje wspólnotę zastępu, poczucie zespołowości, systematyczności w pracy i działaniu, współodpowiedzialności.

Przykładem najpoważniejszego harcerskiego momentu obrzędowego jest składanie przyrzeczenia harcerskiego.

Przeprowadzenie tej uroczystości powinno poprzedzić spotkanie organizatorów z rodzicami harcerzy. Rodzicom powinno się uświadomić, jak istotne znaczenie wychowawcze nadaje się temu aktowi i w związku z tym należy ich nakłonić do wzięcia udziału razem ze swoimi dziećmi w organizowanej imprezie.

Aby wzmocnić przeżycia tego momentu, można uroczystość tę odbyć przy grobach bojowników walczących o wolność Ojczyzny i o społeczną sprawidliwość lub w sąsiedztwie sławnego historyczno-zabytkowego miejsca, w otoczeniu sztandarów, mundurów.

Zamknięciem tego święta powinno być spotkanie w gronie rodzinnym. Miłe zgromadzenie rodzinne z tej okazji to ważny wychowawczy fragment harcerskiego święta.

Reasumując należy stwierdzić, że obrzędowość jako jedna z form oddziaływania na dzieci i młodzież może przynieść silne efekty wychowawcze. Aby jednak tak się stało, musimy wziąć pod uwagę następujące uwarunkowanie.

Obrzędowość musi być konkretną, wyraźnie zaakcentowaną symboliką, symbolem pewnych treści i zasad, które pragniemy wychowankowi wpoić i utrwalić mu w pamięci właśnie za pomocą owego obrzędu, pewnego przeżycia, które pozostawi w umyśle wychowanka ślad pewnych doznań, wrażeń, wiążących się z jakąś okolicznością. A więc przyjmujemy zasadę, aby każdy obrzęd z czymś się wiązał, coś wychowankowi przypominał, coś mu konkretnie symbolizował.

Każda grupa działająca w różnych placówkach wychowawczych powinna mieć własne pomysły obrzędowe, one to właśnie są bardzo

mocną więzią, łączą z sobą grupę i wyrabiają w niej poczucie zespołowości.

-
- 1/ Artykuł zawiera ogólne rozważania nad wychowawczą funkcją obrzędowości. Autorka prowadzi badania nad obrzędowością wśród dzieci i młodzieży. Z wynikami tych badań podzieli się z czytelnikami w kolejnym Zeszycie Studiów Pedagogicznych.
 - 2/ E.Trempała, Wychowanie w środowisku szkoły, Bydgoszcz 1974.
 - 3/ H.Sowińska, Organizacja życia i działalności uczniów w kl. VI - VIII, Warszawa - Poznań 1975 r. s. 75.
 - 4/ Wielka Encyklopedia Powszechna.
 - 5/ F.Araszkiwicz, Rola socjalistycznej obyczajowości i obrzędowości. Warszawa 1974 r.
 - 6/ H.Sowińska, Organizacja życia i działalności uczniów w kl. VI - VIII. Warszawa - Poznań 1975 r.
 - 7/ E.Syzdek, Problemy laicyzacji życia społ. w Polsce, /w:/ Problemy religii i laicyzacji, wyd. 2. Warszawa 1970, s. 201.
 - 8/ H.Sowińska, Organizacja życia i działalności uczniów w kl. VI - VIII. Warszawa - Poznań 1975, s. 85-87.